

Kurs logiki: lekcja 3. Krótka historia logiki

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Film edukacyjny](#)
- [Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Źródło: Rene Descartes, *Rozprawa o metodzie*, tłum. W. Wojciechowska.
- Źródło: Diogenes Laertios, *Żywoty i poglądy słynnych filozofów*, t. IX rozdział 8, tłum. I. Krońska, B. Kupis, K. Leśniak, W. Olszewski.
- Źródło: Giovanni Reale, *Historia filozofii starożytnej*, t. II, tłum. E. I. Zieliński, Lublin 1997, s. 529.

Kurs logiki: lekcja 3. Krótka historia logiki

Źródło: Pixabay, domena publiczna.

W poprzednich lekcjach tego cyklu poznaliście już postać Sokratesa, przećwiczyliście stosowanie zasady niesprzeczności, pogłowiliście się nad pewnym bardzo intrygującym paradoksem logicznym, mieliście także okazję zbadać relację między logiką a doświadczeniem. Pewnie zastanawialiście się przy okazji nad tym, czy logika zawsze pełniła taką samą rolę i czy zawsze cieszyła się podobnym uznaniem, jak w czasach sofistów i Sokratesa. Rzut oka na historię tej dyscypliny pozwoli nam podjąć próbę udzielenia odpowiedzi na te pytania.

Twoje cele

- Poznasz historię logiki i najważniejsze etapy jej rozwoju.
- Poeksperymentujesz z *dowodem ontologicznym* średniowiecznego filozofa Anzelm z Canterbury.
- Pogłębisz rozumienie znaczenia logiki w zdobywaniu wiedzy o świecie.
- Zbadasz powody, dla których nie wystarczy, że ktoś się czuje przekonany.

Przeczytaj

Francuski filozof, Rene Descartes (Kartezjusz), uważany zazwyczaj za pierwszego filozofa nowożytnego, w jednym ze swoich najważniejszych dzieł pisze:

((Rene Descartes

Rozprawa o metodzie

Rozsądek jest rzeczą najsprawiedliwiej rozdzieloną na świecie: każdy bowiem mniema, iż jest weń tak dobrze zaopatrzony, że nawet ci, których najtrudniej zadowolić w innych sprawach, nie zwykli pożądać go więcej, niż go posiadają. Nie jest prawdopodobne, by wszyscy popełniali co do tego błąd, świadczy to raczej o tym, że zdolność poprawnego sądzenia i odróżniania prawdy od fałszu, którą właśnie nazywamy rozsądkiem lub rozumem, jest z natury swej jednakowa u wszystkich ludzi; tak więc różnorodność naszych mniemań nie pochodzi stąd, że jedni są rozumniejsi od innych, a stąd tylko, że prowadzimy nasze myśli rozmaitymi drogami, a także, że nie bierzemy pod rozwagę właściwych przedmiotów. Albowiem nie dość jest mieć umysł zdatny, najważniejszym jest to, aby używać go właściwie.

Źródło: Rene Descartes, *Rozprawa o metodzie*, tłum. W. Wojciechowska.

W powyższym cytacie filozof w dowcipny sposób zwraca nam uwagę na jeden z najważniejszych faktów dotyczących natury ludzkiego umysłu i wiedzy. Wszyscy mamy ten sam umysł i w podobny sposób doświadczamy świata, jednak z jakiegoś powodu dochodzimy do całkowicie odmiennych wniosków na temat tego, co jest słuszne i niesłuszne, prawdziwe i nieprawdziwe, rzeczywiste i nierzeczywiste. Najwidoczniej, zdaniem Kartezjusza, jest tak dlatego, że naszej przyrodzonej władzy rozumowania używamy niepoprawnie. Jednym z kluczowych sposobów poprawnego używania rozumu jest logika, drugim jest stosowanie go do właściwych przedmiotów.

Historia zachodniej cywilizacji ściśle jest sprzężona z historią logiki i wiedzą, jak i do czego najefektywniej ją stosować. Bez tego żmudnego procesu nie zrodziłaby się potęga nauk empirycznych i nie doszłoby do rewolucji technologicznej, której wszyscy jesteśmy beneficjentami. Pomyśl chwilę o swoim telefonie komórkowym, o komputerze, współczesnej medycynie, samolotach i innych nowoczesnych środkach komunikacji. Jak

wyglądałby świat bez tego wszystkiego? Wiedz, że bohaterką drugiego planu w tym procesie jest właśnie logika. A Descartes i wielu innych wybitnych filozofów i logików byli jej sprzymierzeńcami, niejednokrotnie płacąc za to wysoką cenę. Poznajmy jeszcze kilku jej sojuszników.

Poznaliście tu już wcześniej Sokratesa. Podstawą jego praktyki dydaktyczno-filozoficznej była logiczna zasada niesprzeczności. Jednak nie wolno zapominać o głównych oponentach Sokratesa, mianowicie o sofistach. To oni słyną jako pierwsi badacze i znawcy zasad logiki. Świadczy o tym między innymi znana anegdota związana z postacią Protagorasa, najbardziej znanego sofisty. Sofiści uczyli za pieniądze sztuki przekonywania, obiecywali między innymi, że kto się do nich na nauki zapisze, ten będzie umiał wygrywać wszelkie dysputy, w tym rozprawy sądowe. Pewien uczeń Protagorasa złożył jednak zażalenie, że obietnica ta nie ma pokrycia w rzeczywistości i zażądał zwrotu pieniędzy, grożąc Protagorasowi procesem. Oto, co go spotkało:

O życiu Protagorasa niewiele wiadomo. Wedle niektórych podań wytoczono mu proces o bezbożność i wygnano z Aten. Jak sądzisz, dlaczego działalność Protagorasa mogła wzbudzać kontrowersje i zachęcić nawet do wytoczenia mu procesu?

Źródło: domena publiczna.

((Diogenes Laertios

Żywoty i poglądy słynnych filozofów

Opowiadają, że kiedy jego uczeń, Eualtos, wytoczył mu proces o zwrot honorarium za naukę, powołując się na to, że nie wygrał jeszcze żadnej sprawy w sądzie, Protagoras oświadczył: „Jeżeli ja wygram ten proces, to będzie mi się należała zapłata z tej racji, że wygrałem, jeżeli zaś ty wygrasz, to również będzie mi się należała, ponieważ ty wygrasz sprawę”.

Źródło: Diogenes Laertios, *Żywoty i poglądy słynnych filozofów*, t. IX rozdział 8, tłum. I. Krońska, B. Kupis, K. Leśniak, W. Olszewski.

Dlaczego Eualtos nie mógł wyjść z tej batalii zwycięsko? A może mógł, tylko dał się podejść sztuczce Protagorasa? Jak myślisz?

Błąd, jaki wytykali sofistom Sokrates i Platon, tkwił właśnie w tym, że nie zależało im w istocie na tym, czy mają rację, a jedynie na tym, czy udało im się wyjść zwycięsko z potyczki. Jednym słowem nie odróżniali logiki od retoryki. Nie wahali się używać wyrafinowanych **sofizmatów**, byleby tylko osiągnąć sukces. Sukces ten wyrażał się więc w przekonaniu do ich racji oponentów czy słuchaczy. To im wystarczało. Tymczasem Sokratesowi i Platonowi zależało na prawdzie, a nie samym przekonaniu. Ich zdaniem prawdziwa sztuka rozumowania (logika we właściwym tego słowa znaczeniu) polega nie na przekonaniu, a na uzasadnionym przekonaniu. Przekonanie niepoparte rzetelną argumentacją jest nie tylko nietrwałe, ale, jak nauczał Sokrates, także bardzo niebezpieczne, bo prowadzi do stereotypów i zabobonów.

Głównym przedmiotem zainteresowania Sokratesa i Platona były jednak prawdy natury **etycznej** i **metafizycznej**. Wprawdzie zawdzięczamy im obu bardzo owocne uporządkowanie świata norm, cnót, wartości, a Platonowi niezwykle inspirujący i logicznie spójny system metafizyczny, jednak ich sposób wykorzystania logiki niewiele miał wspólnego z postępem empirycznej wiedzy o świecie. Stało się to dopiero za sprawą Arystotelesa, który uważał, że prawdy o świecie należy wywodzić drogą analizy logicznej z dużej liczby danych empirycznych, które najpierw należy skrzętnie zgromadzić. Arystoteles znalazł dla logiki szczególne miejsce w systemie wiedzy, którą jako pierwszy w dziejach poklasyfikował. Twierdził mianowicie, że logika jest nie tyle jedną z równorzędnych dyscyplin wiedzy (nie ma żadnej osobnej dziedziny rzeczywistości, którą bada), lecz ich organonem, czyli narzędziem każdej dyscypliny wiedzy. Wyjaśniając jej podstawowe znaczenie, przedstawił pierwszą historyczną definicję logiki, zgodnie z którą rozważa ona:

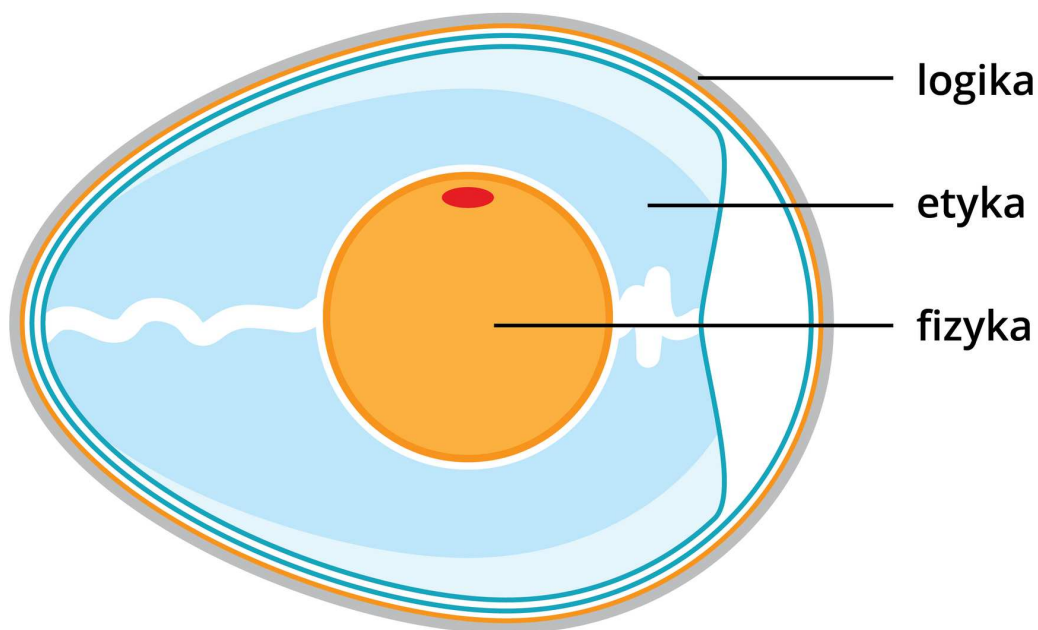
((Giovanni Reale

Historia filozofii starożytnej

formę, jaką musi mieć każdy dyskurs, który chce coś wykazać,
i ogólnie, który chce być dyskursem dowodzącym.

Źródło: Giovanni Reale, *Historia filozofii starożytnej*, t. II, tłum. E. I. Zieliński, Lublin 1997, s. 529.

Od czasu Arystotelesa logika zawsze jest wymieniana bądź jako dział, bądź jako narzędzie uprawiania wszelkiej wiedzy. Antyczni stoicy wyróżniali trzy działy wiedzy filozoficznej: fizykę, etykę i logikę. Zachodzące między nimi zależności przedstawiali za pomocą metafory jajka, gdzie żółtku miała odpowiadać fizyka, białku etyka, zaś skorupce logika. Skorupka, jak logika, pełni funkcję ochronną – z jednej strony chroni nas przed błędami w rozumowaniu, we wnioskowaniu na temat natury świata i norm etycznych, z drugiej strony broni nas przed atakami, dając dobre narzędzia uzasadniania własnych przekonań. Jeden z najważniejszych greckich stoików, Chryzyp z Soloi, miał mawiać: dajcie mi twierdzenie, a ja je obronię – tak bardzo był pewien swoich kompetencji logicznych.

Dlaczego stoicy uważali, że logika jest niczym skorupka? Jakie jeszcze cechy skorupki można by wykorzystać, żeby rozwinąć tę metaforę?

Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

W średniowieczu logika miała szerokie zastosowanie. Dość powiedzieć, że na pierwszych średniowiecznych uniwersytetach, gdzie najważniejszymi wydziałami były wydziały teologiczny i prawniczy, miała pierwszeństwo pośród innych treści nauczania. Średniowieczni profesorowie żywili przekonanie, że logika jest niezbędna w pracy zarówno kapłana, jak i prawnika. Religia katolicka, dominująca w łacińskim średniowieczu, pragnęła wyłożenia prawd wiary w sposób logicznie spójny. Umiejętność przekonania do prawd katolickich, a więc logika, odgrywała funkcję ewangelizacyjną.

Nie obyło się i tu, rzecz jasna, bez nadużyć i paradoksów. Z jednej strony wielu autorów średniowiecznych próbowało czysto logicznie dowieść istnienia Boga. I tak na przykład Anzelm z Canterbury przedstawił słynny ontologiczny dowód na istnienie Boga. Z faktu, że mamy w umyśle ideę Boga jako istoty doskonałej wnioskował logicznie, że musi on istnieć. Gdyby bowiem nie istniał, nie można by go nazwać doskonałym – rzecz doskonała musi zawierać szereg cech dowodzących tej doskonałości, istnienie jest jedną z takich cech. Z drugiej strony lubowali się w paradoksach typu:

- Czy Chrystus mógłby zbawić świat, gdyby się wcielił w ziarnko grochu?
- Czy Bóg mógłby stworzyć kamień tak ciężki, że nie byłby w stanie go unieść?

Mimo to, albo właśnie częściowo dlatego, wiele pism średniowiecznych filozofów odznacza się bardzo zaawansowaną spójnością logiczną. Widzimy to zwłaszcza w konstrukcji najważniejszego średniowiecznego tekstu filozoficznego, mianowicie Summy teologicznej św. Tomasza z Akwinu.

Rozwój logiki w średniowieczu przygotował grunt pod kolejną wielką rewolucję, mianowicie narodziny nowożytnych nauk empirycznych. Pomimo zaawansowania systemu i wiedzy Arystotelesa oraz jego następców, daleko było jeszcze do sukcesu nauki w znanym nam współcześnie wymiarze. Wszyscy ci myśliciele bowiem, zarówno starożytni, jak średniowieczni, mieszała porządek faktów z porządkiem wiary i wartości. Sukces nauki empirycznej stał się możliwy dopiero w momencie ograniczenia dedukcji logicznej wyłącznie do badania relacji między faktami (zdarzeniami). Dokonał tego jako pierwszy w sposób tak jednoznaczny Galileusz, a ugruntowali i rozwinęli następcy na gruncie nowożytnej nauki i filozofii. Szczegóły ich odkryć i ich imiona poznasz, rozproszone, na przestrzeni wszystkich zebranych tu lekcji.

Lekcję dzisiejszą, żeby tradycji stało się zadość, zakończmy kolejną przydatną zasadą:

Zasada trzecia: Wnioskując zawsze odróżniaj fakty (zdarzenia) od wartości (ocen).

Zasada powyższa dobrze brzmi, ale jej realizacja nie jest, rzecz jasna, prosta. Ludzkość uczyła się tego przez wiele stuleci. Dlatego jeszcze będziemy do niej wracać, żeby ją przećwiczyć.

Słownik

etyka

(gr. *ethikos* (logos) – moralność, etyka) dział filozofii zajmujący się badaniem norm moralnych (jakie normy istnieją i jakie między nimi zachodzą relacje) oraz sposobem ich uzasadniania

metafizyka

(gr. *meta ta physica* – to, co po fizyce) dział filozofii zajmujący się badaniem natury bytu jako całości, czyli tym, co istnieje i co nie istnieje oraz rodzajami bytów. Niekiedy przez metafizykę rozumie się, nieco wężiej, jedynie badanie bytów o charakterze niematerialnym

sofizmat

(gr. *sophisma* – wybieg, wykręt) to inaczej chwyt retoryczny, sztuczka, nieuczciwy zabieg w dyskusji, polegający zazwyczaj na wprowadzeniu w niej niejawny sposób

dwuznacznego pojęcia, albo innego rodzaju niejasności. Zabiegi takie stosowali sofisci, żeby za wszelką cenę odnieść triumf w dyskusji. Ich zdaniem wystarczyło przekonanie rozmówcy do ich racji – metoda jest obojętna

Film edukacyjny

Polecenie 1

Zapoznaj się z wykładem prof. Wojciecha Sady o historii logiki. Zanotuj momenty przełomowe dla rozwoju logiki.

Film dostępny pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/D1HtyGBjl>

Wykład prof. Wojciecha Sady

Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Film nawiązujący do treści materiału z wykładem profesora Wojciecha Sady.

Polecenie 2

Odpowiedz na pytanie, jakie są związki logiki z matematyką? Zanotuj swoje spostrzeżenia.

Sprawdź się

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 1

Zaznacz właściwe dokończenie zdania. Twierdząc, że rozsądek jest rzeczą najsprawiedliwiej rozdzieloną między ludzi, Kartezjusz chciał zwrócić uwagę na to, że...

- ☐ każdy jest mądry na swój sposób, a spory między ludźmi biorą się z tego, że jest wiele rodzajów mądrości.
- ☐ wszyscy ludzie są tak samo głupi.
- ☐ wszyscy ludzie mają taki sam dostęp do wiedzy i mądrości, ale nie umieją jej zakomunikować.
- ☐ wszyscy ludzie obdarzeni są podobną władzą rozumowania, choć zazwyczaj niepoprawnie jej używają.

Ćwiczenie 2

Uzupełnij zdanie, przenosząc w puste miejsce odpowiednie zakończenie.

Sofizmat jest to .

próba przekonania kogoś metodą zastraszenia

inaczej podchwytliwe pytanie

mądrość pozyskana w inny sposób niż na drodze rozumowania

inaczej: chwyt retoryczny, rozumowanie z pozoru poprawne, ale zawierające ukryty błąd

Ćwiczenie 3

Zaznacz właściwe dokończenie zdania. Twierdząc, że logika jest organonem Arystoteles miał na myśli, że...

logika jest czymś w rodzaju organu poznawczego, w który niestety część ludzi nie jest wyposażona.

logika nie ma własnego przedmiotu badania, lecz jest narzędziem, dzięki któremu inne dyscypliny wiedzy działają poprawnie.

logika ma całkowicie drugorzędne znaczenie w stosunku do doświadczenia empirycznego.

logika ma ograniczone zastosowanie – w niektórych dziedzinach rozumowanie logiczne oddala od prawdy.

Ćwiczenie 4

Uzupełnij rozumowanie Anzelm z Canterbury:

Posiadam w umyśle ideę istoty doskonałej. Istota doskonała musi mieć wszystkie cechy doskonałości. Jedną z cech doskonałości jest . Gdyby idea doskonała, którą posiadam w głowie nie miała tej cechy, to nie mogłaby być doskonała. Musi więc istnieć.

Ćwiczenie 5

Wyjaśnij krótko, dlaczego Protagoras użył w stosunku do niewdzięcznego ucznia Euatlosa znanej sprytnej odpowiedzi.

Ćwiczenie 6

Przypomnij sobie dowód ontologiczny Anzelma. Spróbuj pod pojęcie Boga wstawić inne przychodzące Ci do głowy wyobrażenie czegoś doskonałego. Przedstaw to jako argument znajomej osobie, postaraj się ją przekonać. Jak ci poszło? Jaki był efekt? Opisz krótko.

Ćwiczenie 7

Sokrates krytykował sofistów za to, że wystarczyło im, iż ich rozmówca czuł się przekonany. Podaj co najmniej trzy powody, dla których to jest niewystarczające. Postaraj odwołać się do własnego doświadczenia.

Ćwiczenie 8

W swojej definicji logiki Arystoteles używa określenia „dyskurs dowodzący” i odróżnia go od wszystkich innych dyskursów, które, w domyśle, dowodzące nie są. Zastanów się nad znaczeniem i wyjaśnij krótko, na czym polega ów dowodzący charakter dyskursu.

Dla nauczyciela

Autor: Ewa Orlewicz

Przedmiot: Filozofia

Temat: Kurs logiki: lekcja 3. Krótka historia logiki

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres podstawowy i rozszerzony

Podstawa programowa:

Zakres podstawowy

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

I. Pojęcie filozofii. Uczeń:

4) określa rolę logiki jako narzędzia nauki i filozofii;

Zakres rozszerzony

VII. Posługiwanie się podstawowymi kategoriami logiki i dbanie o kulturę logiczną wypowiedzi.

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

III. Wybrane problemy filozofii.

2. Dyscypliny filozofii. Uczeń wymienia następujące dyscypliny filozofii oraz określa przedmioty ich badań:

3) dyscypliny pomocnicze – historia filozofii, logika.

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje obywatelskie;
- kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje w zakresie wielojęzyczności;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się.

Cele lekcji (językiem ucznia):

- Poznasz historię logiki i najważniejsze etapy jej rozwoju.
- Poeksperymentujesz z *dowodem ontologicznym* średniowiecznego filozofa Anzelma z Canterbury.
- Pogłębisz rozumienie znaczenia logiki w zdobywaniu wiedzy o świecie.
- Zbadasz powody, dla których nie wystarczy, że ktoś się czuje przekonany.

Cele operacyjne. Uczeń:

- zna historię logiki i wskazuje jej najważniejsze etapy rozwoju;
- przedstawia sylwetki najważniejszych filozofów, którzy wpłynęli na rozwój logiki;
- rekonstruuje zasady logicznego rozumowania;
- wskazuje związki między logiką a matematyką.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- ćwiczeń przedmiotowych;
- z użyciem komputera;
- dyskusja;
- praca z tekstem;
- film.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda.

Przebieg lekcji

Przed lekcją:

1. **Przygotowanie do zajęć.** Nauczyciel loguje się na platformie i udostępnia uczniom e-materiał: „Kurs logiki: lekcja 3. Krótka historia logiki”. Prosi uczestników zajęć przygotowanie prezentacji na podstawie poprzednich lekcji z „Kursu logiki”.

Faza wprowadzająca:

1. Prowadzący zajęcia loguje się na platformie. Na tablicy interaktywnej lub za pomocą rzutnika wyświetla temat lekcji, następnie omawia cel zajęć i informuje uczniów o ich planowanym przebiegu. Wspólnie z uczniami ustala kryteria sukcesu.
2. **Dyskusja wprowadzająca.** Zalogowany na platformie nauczyciel, po wyświetleniu dostępnego w panelu użytkownika raportu, kontroluje przygotowanie uczniów do

lekcji: weryfikuje, którzy uczniowie zapoznali się z udostępnionym przed lekcją e-materiałem. Wybrani uczniowie prezentują efekty pracy w domu. Pozostali uczniowie zadają pytania prezentującym oraz uzupełniają informacje. Tę część lekcji kończy krótka dyskusja wokół poruszonej tematyki. Po zakończeniu dyskusji chętna/wybrana osoba przedstawia wnioski.

Faza realizacyjna:

1. **Praca z tekstem.** Uczniowie przystępują do cichego czytania tekstu zawartego w sekcji „Przeczytaj”, jeśli nauczyciel – na podstawie raportu na platformie – uważa, że przygotowanie uczniów jest wystarczające, może pominąć tę czynność. Uczniowie indywidualnie zapisują pięć najważniejszych ich zdaniem kwestii poruszanych w tekście. Następnie w parach porównują swoje wybory. Nauczyciel prosi wybrane pary o podsumowanie swojej pracy.
2. **Praca z multimediami.** Nauczyciel wyświetla na tablicy interaktywnej materiał z sekcji „Film edukacyjny”. Uczniowie po zapoznaniu się z nim dzielą się na grupy i przygotowują odpowiedzi na polecenia:
 - *Zapoznaj się z wykładem prof. Wojciecha Sady o historii logiki. Zanotuj momenty przełomowe dla rozwoju logiki*
 - *Jakie są związki logiki z matematyką? Zanotuj swoje spostrzeżenia.*Po upływie ustalonego wcześniej czasu przedstawiciel wskazanej (lub zgłaszającej się na ochotnika) grupy prezentuje propozycje odpowiedzi, a pozostali uczniowie ustosunkowują się do nich lub je uzupełniają. Nauczyciel czuwa nad prawidłowym przebiegiem zadania, udzielając uczniom informacji zwrotnej.
3. **Ćwiczenia przedmiotowe.** Uczniowie dobierają się w pary i wykonują ćwiczenia nr 1-4. Następnie konsultują swoje rozwiązania z inną parą uczniów i ustalają jedną wersję odpowiedzi.
4. Uczniowie wykonują indywidualnie ćwiczenia nr 5-8, a następnie porównują swoje odpowiedzi z kolegą lub koleżanką.

Faza podsumowująca:

1. Wszyscy uczniowie podsumowują zajęcia, zwracając uwagę na nabyte umiejętności.

Praca domowa:

1. Napisz tekst rozmowy dotyczącej interpretacji analizowanego podczas lekcji tekstu źródłowego, jaka mogłaby się odbyć między tobą a autorem tekstu.

Materiały pomocnicze:

- Tatarkiewicz W., *Historia filozofii*, Warszawa 2005.
- Walczak P., *Metody aktywizujące w nauczaniu filozofii*, w: „Analiza i egzystencja” 10 (2009).

Wskazówki metodyczne opisujące różne zastosowania multimedium:

- Uczniowie zapoznają się z multimedium w sekcji „Film edukacyjny” i przygotowują do niego pytania. Następnie zadają je sobie nawzajem, sprawdzając stopień przyswojenia jego treści.